

פרק שני

ייסוד האקדמיה ללשון העברית

התחלות הראשונות

עוד הלשון העברית נוסד בירושלים בשנת תר"ג, כעין סניף של חברת "שפה ברורה", ואולם פעלו הופסקה לאחר חודשים אחדים. רק כעבור ארבע-עשרה שנה, בשנת תרס"ה, הוקם הוועד מחדש על ידי מרכז אגדות המורים וחורשה פועלתו הסדירה.¹

ח'ים נחמן ביאליק, נשיא ועד הלשון בשנים תרפ"ד-תרצ"ד, היה הראשון שטבע את מטבח הלשון "אקדמיה של הלשון העברית". באספהת "אמוני הלשון", שהתקיימה בל"ג בעומר תרפ"ט בירושלים, אמר ביאליק כי מוסדות היישוב היהודי בארץ ישראל זוקקים לפועלות ועד הלשון, וקבע מהם לספק את צרכיו החומריים כדי שיוכל לשמש "אקדמיה של הלשון העברית".² ביאליק גם פנה לאחורי הלשונות של "בני ברית" ביפו ובירושלים והצעה להם להקים בירושלים אקדמיה ללשון העברית.³ נקיטת מהלך זה נבעה ממצוקתו הכספית של ועד הלשון אך גם מן הצרכים השימושיים והמדיניים. מנהל לשכת ועד הלשון בתל-אביב שמואל איינשטיין כתב לדוד ילין, כי "גם השפה העברית הולכת ומתתקנת עכשו את קיומה בזירות יתרה בסיוו אקדמיה ללשון העברית שנוסדה במצרים", והתפתחות זו מסכנת את מעמדו של ועד הלשון העברית, ביחסו במוסדות הממשלה.⁴

בשנת תרפ"ט החליטה לשכת "בני ברית" בירושלים ולאחר מכן גם הלשכה שביבו להקים את "חברת האקדמיה ללשון העברית בירושלים" באישור ממשלה

.1. אפרתי, מלשון יהודים ללשון אומה, עמ' 44.

.2. ח'ן ביאליק, "מחסורי לשונו וחקנתה", דברי שבעל-פה, ספר שני, תל-אביב תרצ"ה, עמ' קמ.

.3. י' אלפסי, ירושלים: תולדות ירושלים בשנים תרמ"ח-תשמ"ח בראש לשכת ירושלים" של בני ברית, ירושלים תש"ט, עמ' 157–159.

.4. בפי הצעתו של משוררנו הלאומי האחים ב. ביאליק" (שם, עמ' 159).

.5. איינשטיין לילין, טוות מכתב ללא תאריך (כונראה סמוך ליוני 1929), ארכיון האקדמיה.

המנדרט. הנוסח הראשון של מזכר הייסור של מוסד זה נכתב בראש חדש מנחם-אב טרפ"ט. המסמך הסופי המתווך נחתם בחנוכה תר"ץ ואושר בישיבת לשכת "בני ברית" בטבת תר"ץ.⁵ הלשכה הטילה על המועצה המדרעית שלה לubar את התכניות המדעיות של האקדמיה, וכן לצורך קשר עם גדרי ישראל ועם מוסדות תרבויות יהודים גדולים בעולם לשם עבודה משותפת. עם חברי המועצה נמנו באיליך והפרופסורים יוסף קלוזנר, יעקב נחום אפשטיין, משה צבי סגל ודודו לין, כולם חברים ועד הלשון.⁶ כדי להסיר ספק מלב בדבר הזיקה בין פעולות ועד הלשון ובין רעיון האקדמיה, הודיעו ראשי הוועד בכתב העת "מאזינים", כי "עוד הלשון ישמש יסוד וגרעין מרכז" לאקדמיה המועדת.⁷ בסופה של דבר לא יצאח תכנית זו אל הפועל.

בכינוס הארצי הראשון של מורים ועד הלשון העברית, שהתקיים בירושלים בחנוכה תש"ו, הונחה לפני משתפיו הצעה בכתב בדבר החזון בהרחבת פעולות המדרעית "והפיכתו של הוועד לאקדמיה של הלשון העברית".⁸ גם בתוכיריו לקונגרס הציוני ולציבור היהודי ועד הלשון כי הציב לו מטרה לייסד בעתיד אקדמיה של הלשון העברית בארץ ישראל.⁹

באספה הכללית של ועד הלשון, שהתקיימה בתל אביב ביום י"ד-ט"ו שבט תש"ז, ציין נשיא הוועד נתהלי הרץ טורטשינר (לימים טורשניר), כי הפיכת ועד הלשון לאקדמיה תהיה צעד חשוב. זאת ועוד, על פי מעשיו אכן ראיו הוועד לשם זה. יוסף קלוזנר, עמיתו לנשיאות הוועד של טורטשינר, שנשאר בירושלים מטעמי בריאותו, החזיק אף הוא בדעה זו. במכבת ששיגר לבאי האספה קבוע שאת משימותיו של הוועד ביום אלה לא תוכל לעשותה "אלא אקדמיה לשונית", ורק היא תוכל לקבלן על עצמה.¹⁰ חברי ועד רבים שהתגוררו בירושלים לא הגיעו לתל אביב בשל העוצר שהטילו השליטונות הבריטיים על השכונות היהודיות. גם הקמת אורי חין ברטיטים בשכונות התפר בירושלים שיבשה את שגורת חיי היומיום. במקתבו תיאר קלוזנר את המצב בירושלים בהפלגה יתרה: "ימים קשים, שלא היו כמותם לעם ישראלי ולארץ ישראלי מימי החורבן השני". האספה הכללית החליטה להסמין את מוסדות ועד הלשון לעבד הצעות להפיכת הוועד לאקדמיה ולהביאן לפני אספה מיוחדת שתדון בהן ותחליט.¹¹

.5. אלפסי (לעל העורה 3).

.6. יהודה יונוביץ, "בני ברית", לדוד לין, ב' באדר תר"ץ, ארכiven האקדמיה.

.7. הדעת ועד הלשון העברית, מאזינים 2 (ז' באדר תר"ץ), עמ' 14–15.

.8. המדור "מפעולות ועד הלשון", לשונו ד' (תש"ו), עמ' 135, 149.

.9. ועד הלשון העברי בארץ-ישראל לצרי הקונגרס הציוני הכב'ב, תל אביב, כסלול תש"ז, ארכiven האקדמיה.

.10. קלוזנר לאספה הכללית, י"ד בשבט תש"ז, בסל"א, מכ"י 1086/803⁴.

.11. המדור "מפעולות ועד הלשון", לשונו טז (תש"ז), עמ' 77–81.

באותם ימים מינתה ועדת המצב המשותפת לסוכנות היהודית ולווער הלאומי מועצת משפטית בראשות דב יוסף ומודכי עליаш להכנות התשתית החוקית, המשפטית והמנהלית למدينة שבדרך. מועצת זו מינתה שמונה-עשרה ועדות משנה. אחת מהן, בראשות פלטיאל דיקשטיין, הופקדה על מונחי משפט עבריים. לווערת משנה זו היו שלוחה תל-אביבית ושלוחה ירושלמית, ובשתייהן השתתפו נציגים של ווער הלשון.¹³

עם התקרוב המועד שקבעה ועדת האו"ם לכינון מועצת השלטון הזמנית של היישוב, פנה גם יו"ש ראש הנהלת הסוכנות היהודית דוד בן-גוריון אל ווער הלשון בבקשתו לביקש ולפרנס את כל החומר הלשוני ואת המונחים השיעיכים "לחי המدينة", חוקתה, משטרה, מוסדותיה, נציגיה, פקידיה, נבחരיה, וממוניים". במקתבו פירט בן-גוריון באricsות את מחשבותיו על הגופים ועל המוסדות העתידיים לקום המדינה, וציין את בעלי התפקידים הבכירים שיכנו בהם. לדבריו, רצוי שוער הלשון ישתף בעבודה זו מומחים למשפט חוקתי ולמשפט בינלאומי, ואולי יחלק את העבודה בין

¹⁴ ועדות משנה לפי סוג העניינים והתחומים השונים.

בן-חכים וטורטשניר כתבו לבן-גוריון כי ווער הלשון נעה לבקשתו להעמיד מונחים "השייכים לחי המדינה בהיקף נרחב", וציינו כי זה למעלה מושנים הוא עוסק

בנושא ועבודתו עומדת לפני סיום. דא

עказ, מזכירות הסוכנות אינה משיבה לפניות אלה "לגבן הצרכים המி�וחדים של מוסדינו הלאומילאומיים". והוא גם יום פגישה משותפת עם נציגי הווער הלאומי והסוכנות "בשאלות הטרמינולוגיה המשפטית של המדינה", בעקבות השינוי בתנאים המדיניים, אולם גם בעניין זה לא הייתה כל התקומות. ראשי ווער הלשון ביקשו

מבן-גוריון סיוע בהעמדת ייעוץ מקצועי ובהערכה תקציב לbijouter המשימה.¹⁵

תשובהו החוקית הגיעו בחור ימים אחדים. הוא התנצל שאין יכול "לבקר עכשו תוכפות בירושלים". המערכת הצבאית, כתוב, דורשת את כל עתותיו וניהולה מחיב

נתלי הרץ טורטשניר

דאב בן-חכים

את נוכחותו בתל-אביב.¹⁶

13. דיקשטיין ליליאו כהן, 29 בינואר 1948, נ"מ, ג' 39/110.

14. בן-גוריון לווער הלשון, כ"ד בשבט תש"ח, ארכיוון האקדמיה.

15. בן-חכים וטורטשניר לבן-גוריון, כ"ח בשבט תש"ח (8 בפברואר 1948), שם.

16. בן-גוריון אל ווער הלשון, ב' באדר א תש"ח (12 בפברואר 1948), אב"ג, חטיבת התכתבות.

ב' בשבט תש"ח אמר בן-גוריון: "הבטחן עומד במרכז חיינו ובו תליו הכל – גם קומו של

בתשוכתם כתבו בז'חיהם וטורטשינר לבנ-גוריון כי חבריו ועד הלשון פועלם באחת מועדות המשנה של המועצה המשפטית, והתחום הראשון שעוסקים בו הוא קביעת המונחים הדרושים להכנת חוקה למדינה. בה בעת הפנה הוועד את תשומת לבו של בן-גוריון לצורכי לשון דוחפים "משתחים אחרים של הנחלת המדינה". כמו כן צין כי בעבר את המונחים העבריים בשירותי הרדיו והטלפון,อลם הצרכים היו מוגבלים יותר משום שהלשון האנגלית היא שמשה למעשה במנגנון המשלתי. הוועד גם ביקש עזרה כසפית דוחפה מהמוסדות הלאומיים "לארגון הפעולה הלשונית בשעת מעבר זו".¹⁷

עד הלשון פנה גם אל ועדת המשנה שטיפלה בשירותי המדינה. בפנייתו הודגשת כי תחומיים שונים בחני המדינה עדין חסרים מינוח עברי: "המדינה בחקיקת חוקה ובמתן פקודותיה והוראותיה זוקה להבעת מושגים שונים מחיי המעשה, שעד עכשו אין להם לבוש עברי כלל או לבוש בלתי הוגן בהחלה. ולא יתכן שמדינה תרבותית תsie את הדעת מושאלה חשובה כזאת".¹⁸

想起 ועד הלשון למוסדות הלאומיים נציגי ועד הלשון נפגשו בכ"ב בשבט תש"ח (3 בפברואר 1948) עם יו"ש וראש הוועד הלאומי דוד רמז ועם חבר הנהלת הסוכנות יצחק גrynbaum.¹⁹ בפגישה נדונו כנראה האמצעים הכספיים הנדרשים

לביצוע המשימות שעמדו לפני ועד הלשון לקרה קום המדינה. התזכיר שנוסח לאחר הפגישה נשלח לעיינו ולאישרו של קלוזנר. במכתב לבנ-חימים כתוב קלוזנר שהוא מסכים לתוכנו אך אינו תולח בו תקנות רבות, שכן "המזכיר הוא אליעזר אפלאן שפירה בנהל חסובה לו מכל התפקידים העבריים", כמו שהגיד לו אושיקין בפניו ובפנוי. קלוזנר הוסיף וכותב: "העיקר – אני יוסף קלוזנר"

מאמין, שבני אדם, שמעולם לא הבינו את הערך המדינה של עבדות ועד הלשון, יבינו זאת עכší, כשהם עוסקים וטורדים בעיות סבוכות, שאין לפיה כוח השגתם של גדולים מהם. בן-גוריון מבין בדבר יותר מכולם, וכן גם גrynbaum, אבל אין לשניהם

הישוב, גם גורלו של העם היהודי, גם הקמתה של מדינה ישראל". בישיבת הוועד הפועל הציוני, שהתקיימה בכ"ו באדר תש"ח, אמרו: "בירושלים ועל ירושלים מנהלת נכשו מערכתGDOLAH [...] הדרך לירושלים אינה בטוחה [...]. סכנת רעב קיימת [...]. יש לאפשר לירושלמים לעמוד מן ממושך, גם אם תהיה נזורה". ראה ד' בן-גוריון, בהילחם ישראל, תל-אביב חשל'ה, עמ' 38, 91.

17. בנ-חיים וטורטשינר אל בן-גוריון, ט"ו באדר א תש"ח, ארכיוון האקדמיה.

18. בנ-חיים וטורטשינר אל ועדת המשנה המתפלת בשירותי המדינה, כ"ח באדר א תש"ח, שם.

19. בנ-חיים קלוזנר, י"ד בשבט תש"ח, בסל"א, מכ"י 1086/803 ^4.

כח הכרעה למורה מוצבם בהסתדרות הציונית". אף על פי כן כבר שוצרק לנסות שמא ישפיעו הדברים על המופקד על הכספיים בסוכנות, שכן מדובר הוא ב"אוניברסיטת לשון העברית".²⁰ במכתבו לשלכה בירושלים כתוב איזנשטייט, כי "כוח והכרעה" הם בידי גוזר הסוכנות אליו עזר קפלן.²¹

איזנשטייט גם כתוב לבנ'-גוריון והזכיר לו שהטיל על הוועד משימות בתחום המינהה של המדינה שבדרכ. בין השאר הדגיש: "אנו שוראים במצב אחד עם היישוב, ואם לא תינתן לנו עזרה לשעת חירום מצד המוסדות הלאומיים יובילו למפעלו ולא יהיה בידינו כדי לעמוד ולהחזיק מעמד עד הייסוד המדינה".²² בנ'-גוריון ענה שבעת זאת אין הוא שותף להכנות להקמת המדינה אלא שקווע כוולו בענייני ביטחון. אבל אין לו ספק שמתקרבת השעה של "הקמת אקדמיה עברית" יש להיערך לכך.²³

איזנשטייט חיפש דרך למצחת את נכונותו של בנ'-גוריון לכונן "אקדמיה עברית", ורותם לכך את הספרים שנמננו עם חברי הוועד המרכז של ועד הלשון. ההזדמנות נקרתה בתוך זמן קצר. שבועיים לאחר תשובת בנ'-גוריון לאיזנשטייט, ב'ג' באדר ראשון תש"ח, הגיעו הספרים מכתב ברכה לבנ'-גוריון לרוגל הקמת מועצת הממשלה הזמנית,²⁴ ובזהדמנות זו ביקשו אותו לקדם את ייסוד האקדמיה. בנ'-גוריון השיב מיד ושתח לפניהם את ה"אניאמין" שלו:

עם היוות דבר הלשון והתרבות קרוב ללב הנהלה [של הסוכנות] ואם אדריכר בשמי, – קרוב מאד ללביו, הרי בשעה זו עליינו להעלות בראש פועלותינו את דבר הבטחון. אולם מקווה אני שם הקמת המדינה – יינתן הסדן האיתן למלאכת הלשון והתרבות, וגם מאמין אני – تكون אקדמיה עברית בעלת יכולת עשה ויצירה. אני מקווה שמושב האקדמיה יהיה בירושלים.²⁵

20. קלונר לבנ'-חימס, כ"ח בשבט תש"ח, ארכiven האקדמיה.

21. איזנשטייט ללשכה בירושלים, ל' בשבט תש"ח, ארכiven האקדמיה.

22. איזנשטייט לבנ'-גוריון, ה' באדר א תש"ח, ארכiven האקדמיה.

23. בנ'-גוריון לאיזנשטייט, י"ד באדר א תש"ח, אב"ג, חטיבת התכתבות.

24. מליאת הוועד הלאומי החליטה בכ' באדר א תש"ח (1 במרס 1948) שחברי הנציגות הנבחרות של התנועה הציונית וחברי הנהלת הוועד הלאומי יכהנו במועצת הממשלה הזמנית של המדינה היהודית. ראה ספר התעדות של הוועד הלאומי לנפת ישראל בארץ ישראל, תרע"ח/1918 – תש"ח/1948, ירושלים תשכ"ג, ע' 425.

25. בנ'-גוריון לרברש, כהן, שמעוני ואיזנשטייט, כ"ח באדר א תש"ח (9 במרס 1948), אב"ג, חטיבת התכתבות. לאחר שאיזנשטייט מופיע בין הנמענים, ומכתבו נשלח אל "חברי ועד הלשון" ובസמיכות למכתבו לבנ'-גוריון, ייחכן שהוא אשר יוזם את כתיבת מכתב הספרים.

��ד / 183

כ"א באדר א' תש"ה

9.3.48

לחברי ועד הלשון
אשר ברש,
יעקב כהן,
ד. שמעוני
ש. איינשטיין.
סופרים יקרים.

אני מאשר בתרודה נאמנה את מכתבכם - ברכתכם מיום ב' ג' לת' ז'.
אני בטוח לנכמי שברכתכם אינה מוקדמת במקצת. **המונעת-המשמלת** הומנית
תקום רק עם אישורה של ועדת האומות המאוחזרות, ולפי שעה רק החלטו על כך הנהלת
הסוכנות והווער הלאומי. נקווה יותר שההמונעת תקום בקרוב - מוכרת ומאורשת מטעם
האומות המאוחזרות.

עם היוות דבר הלשון והתרבות קרוב ללב ההנהלה - ואם לדבר בשמי, - קרוב
מאוד-מאוד ללב, הריו בשעה זו עליינו להעלוה בראש פעולותינו את דבר הבטחון. אולם
מקווה אני שעם הקמת המדינה - יינתן הסון והאיתן למלאכת הלשון והתרבות, וגם - מאמין
אני - תקום אקדמיה עברית בעלת יכולת עיטה וייצרה. אני מקווה שמושב האקדמיה יהיה
בירושלים.

בימים הקרובים - במועד נאות לכם ולל' - ניפגש לשיחה על עניינים אלה - אם
רצונכם בכך. על המועד בבקשתה להתקשרותכם מוכיריך צ. מימון.

ברכה והוקרה

ד. בן-גוריון

העתק מכתב דוד בן-גוריון לסופרים חברי הווער המרכז ועד הלשון (אב"ג)

בן-גוריון הסכים להיפגש עם הסופרים, חברי ועד הלשון. איינשטיין, שמאמציו
להציג הקצבה חודשית מהמוסדות הלאומיים לא עלו יפה, דחק לקיים את הפגישה
משום שהעריך שהדבר מסור להכרעתו של בן-גוריון באופן אישי".²⁶

26. איינשטיין ללשכת ועד הלשון, בירושלים, כ"ב באדר ב תש"ח, ארכיון האקדמיה.

ועוד הלשון העברית בארץ וישראל
תל-אביב. רחוב ביאליק, בית ביאליק. כלמן 2490

ימב' כ"ב בסיוון ה'תש"ה = 29.6.48 = סא/א'

לכבוד

**פרופ' נ"ה טורטשינר
נסיא ועד הלשון העברית
ירושלים**

פרופ' טורטשינר החביב והמכובד!
אחרי הפסקה בה ממושכת וקשה אני רוצה שוב את כתבי-ידך,
שורטף הדמים עסומים של פועלתו חרוצה ואני יכול שוב
להזכיר לימים של פעולתה משופחת, לאיחודה חזית פועלתו
בירושלים ובחל א'ב'ב. מדי זכרנו מה את סבל ירושלים ואת
עינורי עמנו בתוכבה זכרנו חמיד אהכם ואת סייבלם האיטי,
את מחומריכם ואת התנאים האיזומים שביהם הולך עלייך ועל
שאו חברינו לעזול את פועלתם. לפניו הפסת הכיגנו חביבות
מצוין בשביבכם ושבטייל עוזרי הווועד, אלא תשתיות בוסטל
ולא היה בידינו להקל עליכם אף במעט.

גם בחלקנו נפל בכך סבל לא מעט. בוחנאי סכנת-חיהים וחוכר
מקורות חמוריים קבועים, יושן אולת-ידי מגד חבירו הוועד
הפרוצי, היה מוטל עליו, בעזרת הנאמנה של עובדי לשכתנו,
להחזיק טעם, לסמוד על הבהיר, לקיים במידת היכולת המא-
סימלאית את הקשיים עם ירושלים, עם הסגניפים והמורדים.
בעיר ובכפר, עם הצייר והעתונאות, עם יידידינו בחו"ל הארץ,
— ועל כולם עם מוסדות ממשלהנו ובאננו ולהעמיד לרשותם
את המנגנון המדעי שלנו, שהזקוקים לו, אף בטרם היו
היכולת בידם לספק לנו את תקציבינו הסדרי, עוזרת דרבו,
פורה ומגוננת נעשה על ידי ד"ר ע. א. איזון, החומד השכם
והערב בקשרים עם באדי כוח כל ענפי המנגנון הממלכתי

ויל' והגבאי, הפטוניים אלינו, והטפוק לפני היכולה את זרכיהם אגב
התוצאות עם פיעלי ועד הלשון הופיעים.

מוסדות הממלכה המרכזית ושורה הביצוחן מכיריים ומעוריכים
את פועלתו. מעדנו במדינה ובחקציה מוכבדים לגורו לעתיד
לבוא ועלינו להחזיק טעם בתקופת המעבר. נקווה, כי היה לא
תארך יותר זמן רב.

...

בנוגע לחלוקת הרשות בין ירושלים ותל אביב, הרי חלוקה זו נקבעה וחולכת מלאיה על ידי עצם המצב הכספי. עתידה ירוּשָׁלָם להיות עיריקו מרכז של מדע ומחקר עיוני, ותל אביב – מרכז לחיים הומיניים, השימוריים, החקלאיים. עליינו היה, איזואו, לקיים בירושלים את מרכז העברות הבלשנית העיונית והחקרית ובתל אביב מרכז מקובל בעל כיוון יותר שיטתי וכמו כן את מרכז הפירותום וההסברה, את מרכז הקשיים הלשוניים השומבים עם נקודות היישוב, עם מוסדות המדינה ועם היוזמות בחופאות. ואין כאן מקום להתחרות, כי כל הלשונות תשלים זו את זו.

...

פירוטן קידוש
 והנחתה, ענין
 בהוקמה נאמנה ובתקופה להפgesch אחר קדוב אחורי פרידה
 מהונגה, אגדת
 מה קשה וסמכותה
 נאנו גדרה
 דרישת שלום לבביה פגנוי ומספקתוי לך ולמשפחתי.
 גיגיאן-עאן וגדעון ז'ר
 2. פ. ג.

קטעים מכתבו של איינשטיין לטורטשין בעניין המצב הבוחני, הנתק מהסיפה בירושלים, ופעולות לשכת תל-אביב
(ארכון האקדמיה)

עבודת הוועד בירושלים בתנאי מצור לא הייתה קלה כלל ועיקר. הוועד פעל לקדם את פעולות המינוי בתחום המשפט, כמשמעותו של בן-גוריון, והעמיד את שירותי הלשכה בתל-אביב לרשות המדינה שזה עתה קמה.²⁷ איינשטיין, שישב דרך קבועה במשרד ועד הלשון בכית ביאליק בתל-אביב, ריכז את הפעולות השוטפת ואת המגעים עם בן-גוריון בשנים שהייתה יוושב ראש הנהלת הסוכנות ולאחר מכן ראש הממשלה, עם השרים ועם מושדי הממשלה. באותו ימים פעלו כל מוסדות השלטון בתל-אביב. חברי נשים ועד הלשון ישבו בירושלים, ובשל נזוקה של העיר לא עלה בידםקיימים קשר רציף עם חברי הלשכה בתל-אביב.

בכתב לשכת ועד הלשון בירושלים כhab איינשטיין: "כל הנסינות להתקשרותכם במשך שבועות לא נשוא פרי [...]. איןנו יכול כולם, מה חייכם ופעולתכם בימים הקשים שעמדו ועוברם על ירושלים. מידי שמענו על כל הפורענות העוברות

27. איינשטיין לטורטשין, נשים ועד הלשון, כ"ב בסיוון תש"ח (29 ביוני 1948): "אחרי הפסקה כה ממושכת וקשה אני רואה שוב את חב' י"ד [...] ואני יכול שוב להתקון לאיחוד חזית פעולתו בירושלים ובתל-אביב. מוסדות הממשלה המרכזיות ושרות הבוחן מכירים ומעריכים את פועלתנו" (ארכון האקדמיה).

על העיר המונה [...] אלו עומדים כל הזמן בקשר עם מוסדות הממשלה המרכיבים [...] יש להציג מחדש ובאופן קטיבי את השאלה על ריכוז עובדינו בתל-אביב [...] מרכז המדינה הוא כאן. עזרה לשונית נדרשת כאן מיום ליום במידה גדרה והולכת²⁸. באירוע תש"ח פנו בניחים וטורטשינר ל"מזכיר מדינת ישראל" וביקשו שהמוסדות הלאומיים, מעתה "מדינת המדינה", לא יסיחו את דעתם משאלת החשובה של הלשון העברית וסיגולה לצורכי המדינה.²⁹

הירוש הקשר הקבוע בין ירושלים לתל-אביב נתן תנופה למגעי ועד הלשון עם ראשי המוסדות. טורטשינר ירד לתל-אביב ופעל רכוב עם איזנשטיין לקידום ענייני הוועד. הפניה לקפלן זכתה לחשובה ענינית, הצעת התקציב לפועלות ועד הלשון העברית לדין בוועדת התקציב של מועצת המדינה, ונקבעופגישות עם שר העבודה והבינוי מרדכי בנוטוב ועם שר החקלות אהרן צילינגר לדין אתם על מימון הכנסת המילוניים המוצעים. איזנשטיין העריך שהוועד שולב "שלב-ההכרעה" במשא ומתן עם הממשלה ועם הנהלה הציונית, ויש לפתח בהכנות ממשיות מעבר מועד הלשון האקדמית, להעמיד ועד זמני, לקבע את הנוסח הסופי של התקנון, ולהזכיר את רישומות המועמדים ואת סדר הבחירות.³⁰

היררכות ועד הלשון לייסוד האקדמיה בתשי"ט, לראשונה מאז הכרזת המדינה, נערךו בירושלים שתי ישיבות מושתפות של הוועד לארגון מחדש ושל הוועד המרכזי של ועד הלשון בהשתתפות חברי תל-אביב ומchia. ³¹ השאלה המרכזית שעמדה על הפרק הייתה כיצד לבצע את המעבר מועוד הלשון לאקדמיה בלי לפגוע בחברי הוועד שלא ייימנו עם חברי האקדמיה. באותה העת היה מספרם של חברי ועד הלשון 36 איש, סופרים ומשוררים, בלשנים וחוקרי לשון, מילונאים, מתרגמים וירושעים לשון. הייתה הסכמה כללית בדבר הוצרך להתפטרות כללית של כל חברי ועד הלשון לרשות ייסוד האקדמיה. אבל הדעות היו חולקות באשר למספר חברי שיבחר ועד הלשון חברי הגוף הבוחר ולאחר מכן חברי האקדמיה בפועל. היה מי שגרס שיש לבחור בעשרה חברי לגוף הבוחר כדי להגדיל את השפעת הוועד על האקדמיה העתידית מקום. חבר אחר סבר שאין בזעם עשרה חברים הרואים להימנות עם חברי האקדמיה

28. איזנשטיין לשכת ועד הלשון בירושלים, כ"ד באירוע תש"ח, שם.

29. בניחים וטורטשינר למזכיר מדינת ישראל, י"ט באירוע תש"ח, שם.

30. איזנשטיין לבנחים, כ"ט במנהס'א-אב תש"ח, שם.

31. יזכרן דברים מהישיבות המושתפות של הוועדה לראיוגניציה והוועד המרכזי, כ"ג-כ"ד בתשי"ט, בסל"א, מכ"י 1086/803. ⁴

והתנגד להגדלת המספר משישה לעשרה חברים. אשר לעלפון שייגרם לחברים שלא יבחרו, אחד החברים סבר שאולי מוטב שהממשלה תרכיב את האקדמיה בעוצמה ועד הלשון, האוניברסיטה ומוסדות תרבות אחרים. טורטשניר שלל את הצעה מסוימת שיאסותה את החלטת שני הוועדים, אשר לפיה היוזמה וההשפעה חייבות להיות בידי ועד הלשון, מאחר שהacadémie תהיה היורשת של זכויותו ושל חובתו כאחד. שאלת נוספת נספפת שהתחבטו בה המשתקפים הייתה באשר למעםם ולתוארים של חברי ועד הלשון שלא יבחרו לאקדמיה. המשורר דוד שמעוני צידד בהענקת התואר "חבר מתכתב" כהערכה לעבודתם בזעם הלשון. קלוזנר וקאסוטו, אנשי האוניברסיטה, שבקשו לשמר על מעמד האקדמיה וכובודה,تابעו לחברו ורק בביבליות החוקרים והסופרים. לדעתם, חברי ועד הלשון שלא יבחרו לאקדמיה יאלצו להסתפק בחברות בוועדות האקדמיה. טורטשניר, שלא כעמיתיו הפרופסורים, נקט גישה מתונה יותר ונטה שלא לאמץ קנה מידה אירופי בהגדרת תוכנותיהם של המועמדים. לדבריו, גם מי שלא רכשו השכלה במוסדות אוניברסיטאיים הם מלומדים וסופרים חשובים, ודומים להם באומות העולם מצאו את מקומם באקדמיה.

ישיבה ראשונה התקיימה בכ"ג בתשרי. בישיבה השנייה, שהתקיימה למחרת, בכ"ד בתשרי, הוחלט לחברו בנשייאן ועד הלשון טורטשניר וקלוזנר ובמורים איזונשטייט, ברזחים ואיתן לוועד המכין את הקמת האקדמיה. טורטשניר נבחר ליושב ראש הוועדר. עוד נקבע שבבחנוכה תקראי אספה כללית של ועד הלשון ולפניה תובא הצעה להקמת אקדמיה במוקם ועד הלשון. כמו כן הוחלט שבגוף הבוחר את חברי האקדמיה ייכללו שישה חברי ועד הלשון ונציגים של מוסדות אחרים. הוחלט שהאקדמיה תהיה מרכבת, "לפי שעה", מכ"ג חברים מארץ ישראל ולא יותר מחמשה חברים מחוץ לארץ. כמו כן נקבע שתוארים של חברי ועד הלשון שלא יבחרו לאקדמיה יהיה "חבר יועץ".³²

עורך הדין ק' פרידנברג, היועץ המשפטי של ועד הלשון, הציע לראשי הוועד לסייע להם בקביעת התקנות של האקדמיה העתidea לקום. על כך השיבו לו ראשיו הוועדר שלפי שעה נעשות ההצעות בתחום המדעי-הלשוני וטרם הגיעו העת להחכינן להקמת אקדמיה גם מהבחינה המשפטית.³³ פרידנברג השיב להם כי מעמדו המשפטי של ועד הלשון בעת זאת "עלוב ביותר": הוא חברה אחת מני מאות חברות הרשומות במשרדי מושל המחווז הבריטי על פי החוק העות'מאני.³⁴

32. זכרון ודברים מהישיבות המשוחפות של הוועדה לראיוגניזציה והוועדר המרכז, כ"ג-כ"ד בתשרי תש"ט, בסל"א, מכ"י 1086/803 4°.

33. ברזחים וטורטשניר לפרידנברג, א' במרחשון תש"ט (3 בנובמבר 1948), ארכיון האקדמיה.

34. עוז"ק פרידנברג לוועד הלשון, 8 בנובמבר 1948, שם.

טורטשינר הביא את החלטות שני הוועדים לעיון ולוחות דעתם של חברי הוועד בתל-אביב, באספה שהתקיימה בי"ד במרחישון בכית ביאליק. החברים הסכימו עקרונית להחלטות, והויכוח נסב על פרטיה הביצוע. טורטשינר הסביר כי הוחלט לבחור שישה חברים מועד הלשון ורב בגוף הבוחר. הרוב והמתרגם מהיבת צמצום מספר חברי וכדי להבטיח לוועד הלשון ורב בגוף הבוחר. הרוב והמתרגם אהרון קמינקא הביע ספק אם טוב להקים אקדמיה התלויה בминистр ודרש להקים אקדמיה כללית למידע היהדות שתישען על העם בארץ ובתפוצות. ודוד רמז גרס כי מן הרואין שתהיה "זיקה הדנית חופשית" בין האקדמיה ובין המשלה.³⁵

לאחר אספת חברי ועד הלשון בתל-אביב כונסו חברי הוועד בירושלים לאשר את ההחלטה שהתקבלה. בכך נסללה הדרך לכינוסה של אספה חגיגית בתל-אביב ביום האחרון של חג החנוכה, שבו מוכרו הקמת האקדמיה. יוסף קלונגר ושלמה דב גוייטין התנגדו להצעה לבחור כשלושים חברים לאקדמיה, משומס כבודה ומעמדה, ואף שללו את המושג "חבר יועץ". טורטשינר השיב למתווכחים וצין כי הצעות שהונחו לפניהם הן תולדה של שיקול דעת ממושך ושל דיוון עם שאר המוסדות. הוא תמן בהעמדת מספר החברים באקדמיה על עשרים ושלושה, שהרי יכולו בה מי שלא היו חברים בוועד הלשון, בתנאי שמדובר בחוקרים או ביוצרים מצטיינים בלשון. אשר לתואר "חבר יועץ", טורטשינר ביאר שמדובר בנסיבות פשרה, שכן האקדמיה היא היורשת של מיסדי ועד הלשון, ואירועה לפסול חברים שנמנים עמו הוועד. אשר לשאלת המשפטית, טורטשינר קבע כי ועד הלשון הוא למשה אקדמיה, והשתתפותם של נציגי הממשלה וההסתדרות הציונית בגוף הבוחר מעידה שסמכותה נובעת ממדינת ישראל ומהויה התפרצות. האספה בירושלים אישרה את ההחלטה. קלונגר, אחד משני נשאי הוועד, נמנע משום שהוסיף להחזיק בדעתו שאין זה ראוי שהאקדמיה תמנה עשרים ושלושה חברים.³⁶

חודשים מסוף לאחר האספה שיגר קלונגר מכתב לטורטשינר בתשובה לפניותו של טורטשינר אליו להצעיר מועמדים לבחירה לאקדמיה. קלונגר חזר על עמדתו העקיבה וכותב: "אין אני רואה בתוכנו בני אדם בעלי רמה מדעית, שעסקו בשאלות הלשון ביחס לשם וראוי לתואר הרם אקדמי", אלא מועטים שבמוציאים. אם נוריד את התביעות שלנו ונפחית אותן הרבה, היחי מציע את [...] יודעני, שאין כל אלה ממלאים את התביעות הרמות של אקדמי [...] אפשר, צריך מעט בחברים, כהצעתי הראשונה."³⁷

35. זיכרנן דברים מסוף אספת חברי ועד הלשון בתל-אביב, י"ד במרחישון תש"ט, בסל"א מכ"י 4° 1086/803.

36. זיכרנן דברים מסוף אספת חברי ועד הלשון בירושלים, ג' בכסלו תש"ט (5 בדצמבר 1948), שם.

37. קלונגר לטור סיני, ערבית ר"ח חמוץ תש"ט, ארכיבון האקדמיה.